

**Univerzita Karlova v Praze**

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Vadim Kazykhanov

**Multikulturní rodiny a jejich integrace v České republice**

Multicultural families and their integration in the Czech republic

Bakalářská práce

**Vedoucí práce:** prof. JUDr. Igor Tomeš, CSc.

Praha 2016

## **Poděkování**

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce prof. JUDr. Igoru Tomešovi, CSc. za cenné rady a připomínky. Zároveň bych chtěl poděkovat Mgr. Kateřině Kotrlé za poskytnutý rozhovor.

### **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne.....      Podpis.....

## **Abstrakt**

Práce se zabývá problematikou sociální integrace multikulturních rodin cizinců a českých občanů z jejich vlastního pohledu. Ústředním tématem jsou řešení těmito rodinami otázek z různých oblastí integrace a zvláště oblasti socioekonomické.

### **Klíčova slova:**

cizinec, migrant, rodina, sociální integrace, rodiny Čechů a cizinců, cizinci ze třetích zemí.

## **Abstract**

This work deals with the social integration from point of view of multicultural families. The main theme of this work is how multicultural families deal with problems of various dimensionals of social integration. The research is focused on the issue of socioeconomic dimension.

### **Keywords:**

foreigner, migrant, family, social integration, Czech nationals and Foreign nationals families, third-country nationals.

## Obsah:

<b>Úvod</b> .....	7
<b>1. Základní pojmy</b> .....	8
1.1 Multikulturní rodiny .....	8
1.2 Sociální integrace .....	10
1.3 Cizinec .....	10
<b>2. Pojetí rodiny v evropské civilizaci</b> .....	14
2.1 Funkce rodiny .....	14
2.2 Trendy v současném rodinném soužití .....	16
<b>3. Multikulturní rodiny v ČR</b> .....	18
3.1 Manželství s cizincem nebo cizinkou v České republice .....	18
<b>4. Politika integrace cizinců v ČR</b> .....	20
4.1 Migrační politika .....	20
4.2 Vývoj české přistěhovalecké politiky od roku 1990 po současnost .....	23
<b>5. Sociální integrace cizinců</b> .....	26
5.1 Dimenze sociální integrace .....	26
<b>6. Metodika empirického výzkumu</b> .....	35
6.1. Výběr výzkumné metody .....	35
6.2. Metoda získávání dat .....	36
6.3. Výběr účastníků výzkumu .....	36
6.4. Analýza rozhovorů .....	38
<b>7. Shrnutí a závěr</b> .....	46
<b>8. Seznam použité literatury</b> .....	48
8.1. Internetové zdroje .....	50

## **Seznam použitých zkratek**

**ČSÚ** – Český statistický úřad

**KIC** – Koncepce integrace cizinců

## Úvod

Světová společnost v současné době prochází procesem vzájemné ekonomické, politické a kulturní konvergence v různých oblastech společenského života. Do jisté míry roste také napětí mezi různými skupinami obyvatelstva, prohlubují se rozdíly mezi bohatými a chudými státy. Spolu s tím každoročně roste mezinárodní migrace, proto nabývá velkého významu otázka začleňování migrantů v nové společnosti.

Migrační problematika je poměrně nová pro Českou republiku. V ČSSR byla migrace značně omezená, především na migraci mezi státy socialistického bloku. Spolu s rozpadem ČSSR skončilo období přísně řízených migračních toků. Avšak ještě dlouhá léta zůstávala Česká republika tranzitním, méně lákavým pro migranty státem. V současné době pro stále větší počet lidí se stává cílovou destinací. S větší mírou migrace do České republiky souvisí narůstající počet rodin, jejichž členové mají různý původ, náboženské vyznání, kulturní tradice a zvyky.

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou multikulturních rodin, žijících na území České republiky a jejich integrací do společnosti. Úkolem státu, ve kterém žije multikulturní rodina je ji podporovat a zajistit taková opatření, která budou předcházet problémům, spojeným s rozdílností kultur. Na jedné straně má stát regulovat úroveň migrace a zároveň podporovat integraci uvnitř státu, což není úplně jednoduché, proto se tato bakalářská práce zabývá popisem základních problémů, se kterými se multikulturní rodiny setkávají a shrnout nástroje se kterými můžeme jako sociální pracovníci kooperovat s touto cílovou skupinou. Cílem práce je popsat stav integrace multikulturních rodin v socioekonomické rodině, a vliv na to rodiny.

## 1. Základní pojmy

Abychom co nejlépe rozuměli základním pojmům, které jsou v této práci používány, pokusíme se je vymezit a vytvořit operační definici.

### 1.1 Multikulturní rodiny

Rodina je jednou z nejstarších sociální institucí, která zároveň patří k největším hodnotám v lidském životě. Nezastupitelná role rodiny při dosažení co nejvyššího naplnění vzájemné lásky a co nejlepší péči o potomstvo přetrvává dodnes. Člověk nachází v rodině uspokojení řady vlastních potřeb. Rodina je také primární společenskou skupinou, je výrazným činitelem celoživotního procesu socializace.

Nejdříve se pokusíme definovat, co rozumíme pod pojmem „rodina“. Slovo „rodina“ se nevymyká porozumění v běžné komunikaci, přesto jednoznačnou definici tohoto pojmu můžeme dát jen ztěžka. Různé pojetí rodiny může souviset s variabilitou představ o funkcích rodiny, rozšířenosti okruhu její členů apod. Ve vnímání rodiny stále hraje manželství důležitou, i když méně významnou roli, než v minulé době. Můžeme však říct, že je poměrně vysoká tolerance rodinných mimomanželských svazků.

Linhart a kol. (1995, s. 940) dávají následující definici rodiny:

*„obecně původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, resp. socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje“.*

Model monogamní patriarchální rodiny přetrvávající dodnes podle Engelse (1979, s. 54-80) se začal vyvíjet pro účel předání a zachování soukromého vlastnictví.

V současné době se lámou tradiční představy o rodině a projevuje se tendence k co nejširšímu její pojetí. Například, jak uvádí Matoušek (2008, s. 177):

*„V širším pojetí, jež se začíná rozšiřovat v USA a v některých státech EU, se rodina začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti.“*



Právní definice rodiny není přesně stanovena. Například, současný Občanský zákoník termín „rodina“ sice používá, ale nedefinuje ho. Zákon o státní sociální podpoře za rodinu považuje soužití rodičů a nezaopatřených dětí ve společné domácnosti. Společná domácnost má tedy velký význam při posuzování rodiny z hlediska její ekonomických funkcí.

Madar (1999, s. 1184) rodinu definuje takto:

*„Rodina je nejstarší lidskou institucí. Vznikla z přirozeného pohlavního pudu, vedoucího k plození a rozmnožování živočišného druhu, současně však po věky slouží potřebě ochránit potomstvo, připravovat je pro život, učit, vychovávat a v neposlední řadě uspokojovat lidskou potřebu citové a osobní intimity stejně tak jako zajištění hmotných potřeb členů rodiny a jejich vzájemnou pomoc [...] Rodina podle české právní úpravy jako taková není subjektem (nositelem) práv a povinností v právu soukromém. V právu veřejném (zejména v normách týkajících se ústavního pořádku) je rodině poskytována ochrana. Právo vychází z toho, že rodina je společenstvím vytvářeným fyzickými osobami, jež jsou v příbuzenském vztahu, event. ve vztahu osob blízkých“.<sup>1</sup>*

Národní zpráva o rodině, kterou vydalo MPSV rodinu popisuje takto:

*„Rodina v nejširším pojetí je chápána jako celek rozličných konstelací takové formy života, která obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezigenerační a vnitrogenerační solidarity.“<sup>2</sup>* (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 9)

Vnímání rodiny se odvíjí od sociokulturního kontextu. V současném euro-atlantickém pojetí se rodinou obecně myslí nukleární rodina, ta která se skládá z otce, matky a dětí. Tento pohled není stejný u všech národů a národnostních menšin (například u asiatských národů se klade velký důraz na rozšířenou rodinu).

Přídavné jméno „multikulturní“ se nejčastěji vyskytuje v souvislosti s takovými pojmy jako multikulturní společnost, výchova, soužití apod. Pojetí multikulturalismu není jednoznačné.

---

<sup>1</sup> Podle čl. 22 odst. 1 nového občanského zákoníku se za osobu blízkou považuje: „příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.“

<sup>2</sup> Jde jen o presumpci trvalého charakteru rodinného soužití, který není nikdy zaručen. Vzhledem k možným transformacím uvnitř rodiny či její rozpadu lze mluvit spíše o dlouhodobém charakteru.

Můžeme ho chápat jako teorii, politickou koncepci, úsilí aj. Matoušek (2013, s. 90) multikulturalismus popisuje jednak jako ideál soužití odlišných kultur, jednak jako pouhou souběžnou existenci kultur.

Taylor (2004, s. 183) takový ideál popisuje jako toleranci a respekt k jinému a odlišnému. Takový ideál je v tomto smyslu neuskutečnitelnou možností z důvodu útlaku (marginalizace, bezmoci, kulturního imperialismu, násilí a vykořisťování). Předmětem této práce však není teorie multikulturalismu, nýbrž fenomén multikulturních rodin, jejíž příslušníci pocházejí z různých zemí, a pro něž je soužití odlišných kultur každodenní skutečností.

V zahraniční literatuře se pro tyto rodiny často používají přívlastky „transnational“, „racially/nationally mixed“ apod.

## 1.2 Sociální integrace

Jak uvádí Matoušek (2008, s. 79) integrací se označuje

*„snaha o začleňování sociálně nebo zdravotně znevýhodněných lidí do společnosti, včetně pracovního začlenění“.*

Integrace bezesporu patří k novodobým ideálům sociální práce. Jde především o proces, nikoli konkrétní stav. Bosswick a Heckmann (2006, s. 11) sociální interakci migrantů popisují jako přijetí a začleňování migrantů do základních společenských institucí, vztahů a postavení v hostitelské společnosti.

Sociální integraci můžeme také vymezit negativně jako opak sociálního vyloučení. Integrací usilujeme o vytvoření podmínek k naplnění základních práv a svobod každého jedince.

## 1.3 Cizinec

Již etymologický kořen tohoto slova napovídá, že jde o někoho, kdo je z nějakého důvodu cizí (jak hlásí známé přísloví „cizinec není našinec“). Stejně tak jeho anglická synonyma jako *alien* nebo *stranger* nesou určité negativní zabarvení – zvláštní, divný, vyvolávající strach.

Česká legislativa používá výhradně pojem „cizinec“, zatímco v odborné literatuře, stejně jako v této práci se vedle tohoto pojmu využívají synonyma: migrant a přistěhovalec.

Český právní řád za cizince považuje každého, kdo podle zákonů České republiky není jejím občanem. (Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, § 1). Některé výjimky z uvedené definice najdeme v jiných právních normách. Tak zákon o zaměstnanosti za cizince nepovažuje občana EU a rodinného příslušníka občana EU a ČR. (Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, § 85)

Cizince můžeme podle jejich původu rozdělit do dvou základních kategorií:

- Občané jiných členských států EU. Řadíme sem také občany Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska, tedy států nepatřících do EU, jejichž občané však mají obdobné postavení.
- Občané třetích zemí, mimo EU. V této práci se budeme zabývat právě touto kategorií cizinců. Do uvedené skupiny spadá velmi rozmanitý okruh cizinců. Mají zcela odlišné postavení oproti občanům EU a primárně jim se věnují také integrační opatření a programy.

### 1.3.1 Základní druhy pobytu

Druhy pobytu cizinců ze třetích zemí přináší zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců.

Jak vidíme z tabulky č. 1, pro každou z těchto kategorií jsou zavedeny zvláštní pobytové režimy. Dlouhodobý pobyt občanů třetích zemí a přechodný pobyt občanů EU a jejich rodinných příslušníků tedy slouží jako dočasný (byť i poměrně dlouhý) pobytový režim, předcházející trvalému usazení. Režim pobytu rodinného příslušníka občana EU je tedy na jakémsi pomezí, obsahuje jak rysy pobytů občana EU, tak občana třetí země.

Podle posledních údajů z konce roku z března roku 2016, oficiálně pobývalo v ČR 473 516 cizích státních příslušníků (včetně občanů EU). Podle Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ), téměř polovina celkového počtu - 265 371 osob byli cizinci s trvalým pobytem (ČSÚ, ©2016).

a) Krátkodobý pobyt

Vydává se vízum k pobytu do 90 dnů. V případech, kdy je jeden z partnerů občanem ČR se tak děje zejména na základě pozvání. Žádost o vydání se podává na zastupitelském úřadě ČR v zahraničí.

#### b) Dlouhodobý pobyt

Vydává se vízum k pobytu nad 90 dnů avšak nejdéle na 180 dnů. Pro vydání musí žadatel doložit spolu s jinými náležitostmi i doklad o účelu pobytu. Jedná se zejména o studium, zaměstnání, podnikání nebo sloučení rodiny.

O povolení k dlouhodobému pobytu se může žádat, pokud žadatel již na území pobýval na vízum nad 90 dnů. Vydává se nejdéle na 2 roky s možností opakovaného prodloužení.

#### c) Trvalý pobyt

O trvalý pobyt se může žádat až po 5 letech nepřetržitého předchozího (jsou i výjimky, např. udělení TP z důvodů hodných zvláštního zřetele pro děti cizinců s povoleným TP). Jedná se o nejvýhodnější možný pro cizince druh pobytu, který, ve mnohých oblastech života přináší práva a povinnosti obdobná občanství. Trvalý pobyt posiluje sociální integraci cizince, spolu s tím pro jeho získání se kladou vyšší požadavky na sociální integraci žadatele.

#### d) Přejížděný pobyt rodinného příslušníka občana EU

Pro cizince z třetí země, který je rodinným příslušníkem občana EU platí zvláštní pobytový režim. Z důvodu rodinných vazeb dostávají se takoví cizinci do jiného právního režimu. Vztahuje se na ně evropská Směrnice 2004/38/ES, která upravuje právo občanů EU a jejich rodinných příslušníků na volný pohyb. Směrnice reguluje právo na slučování rodin občanů Unie a zavádí v mnoha ohledech právní postavení rodinných příslušníků na roveň občanů Unie.

Rodinný příslušník občana EU může pobývat bez víza do 3 měsíců při splnění určitých podmínek. Dále má oprávnění podat žádost o přejížděný pobyt.

Tabulka č. 1. Druhy pobytu cizinců, na které se vztahuje zákon o pobytu cizinců na území ČR. Vlastní zpracování.

Občané EU a jejich rodinní příslušníci		Občané třetích zemí	
Občané EU	Rodinní příslušníci občanů EU		
	Přechodný pobyt (do 90 dnů) - bez víza - na krátkodobá víza	Krátkodobý pobyt (do 90 dnů)	
	Přechodný pobyt - s registrací pobytu - bez registrace pobytu	Dlouhodobý pobyt	
Přechodný pobyt (nad 90 dnů) - povolení k přechodnému pobytu		- vízum k pobytu nad 90 dnů - povolení k dlouhodobému pobytu	- vízum k pobytu nad 90 dnů za účelem strpění - povolení k dlouhodobému pobytu - společné soužití rodiny - rezident jiného státu EU - studium - ochrana - vědecký výzkum - další
Trvalý pobyt - po 5 letech předchozího pobytu nebo dříve	Trvalý pobyt - po 5 letech předchozího pobytu nebo dříve	Trvalý pobyt - bez podmínky předchozího pobytu - po 5 letech předchozího pobytu nebo dříve	

## 2. Pojetí rodiny v evropské civilizaci

### 2.1 Funkce rodiny

O rodině se mluví jako o sociální instituci, neboť plní určité potřeby společnosti a zároveň podléhá zvláštní ochraně. Rodina tradičně plní následující základní funkce:

*Funkce reprodukční.* Rodina je od pradávna soužitím k plození nové generace společnosti. V současnosti dochází k útlumu tohoto nedílného atributu rodiny. S narozením dítěte je spojena další funkce rodiny.

*Funkce výchovná.* Rodina poskytuje dítěti orientaci v okolním světě, slouží jako primární socializační prostředí. Výchova mimo rodinné prostředí se osvědčila jako výrazně nežádoucí. Například, psychická deprivace u lidí vyrůstajících v ústavních zařízeních patrně zvyšuje nejen riziko delikventního chování, ale často vede k problémům s hledáním partnera, založením vlastní rodiny atd., tedy může ohrožovat nejednu generaci.

*Funkce ekonomická.* Tato funkce má i své legislativní vyjádření v souvislosti s alimentací povinností rodičů a dětí a požadavkem zajištění stejné životní úrovně všech členů rodiny. V minulosti funkce materiálního zabezpečení ponechávala výhradně muži, na kterého byli ostatní členové rodiny odkázáni. Pokles ekonomické funkce je spojen se zvýšením finanční samostatnosti v současné společnosti.

*Funkce emoční.* Rodinné prostředí vytváří atmosféru sounáležitosti, bezpečí. Potřeba někam patřit se tady naplňuje v největší míře.

Uvedené funkce se mohou dále doplňovat, mohou se měnit v závislosti na historickém kontextu, například v době socialismu se výchovná funkce více přenechávala státu. Jak uvádí Matoušek (2010, s. 14) některé z těchto původních funkcí slábnou, nicméně funkce spojené se socializací, výchovou a podporou na svém významu neztrácí a rodina je v tomto ohledu nezastupitelnou institucí.

Podle toho zda rodina plní nebo neplní své funkce, se rodiny klasifikují dle následujících typů:

- a) Funkční rodina plní všechny své základní funkce a zajišťuje plnohodnotný vývoj dítěte.
- b) Problémová rodina. Vyskytují se v ní poruchy jedné nebo několika funkcí, přesto není ohrožen vývoj dítěte ani rodina jako taková. Rodina je schopna řešit vzniklé problémy vlastními silami, nebo samostatně vyhledat pomoc odborníka.
- c) Disfunkční rodina, vyskytují se vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek, stejně tak narušují vývoj a školní prospěch dítěte. Taková rodina si není schopna pomoci sama a je nutný zásah zvenku.
- d) Afunkční rodina. Neplní žádnou funkci a je pro dítě ohrožující. Není v ní možný posun k lepšímu, proto v afunkčních rodinách dochází k odebrání dítěte.

Jak uvádí Matoušek (2010, s. 39), rodina během svého vývoje prochází několika etapami:

- *„bezdětní manželé – založení uspokojivého vztahu, navázání vztahu s příbuznými, příprava na příchod dítěte“;*

V rodinách migrantů je tato počáteční fáze odlišná v tom, že na rozdíl od ostatních podléhá kontrolám, zjišťujícím zda se nejedná o tzv. účelový sňatek.

- *rodina s malými dětmi (do 30 měsíců) – soustředění na potřeby dětí, dobudování domova;*

V této fázi je smíšená rodina odlišná od homogenní tím, že se dítě už od raného věku setkává s dvojitou kulturou a mnohdy i dvojitým jazykem. Zákonné náležitosti bývají v této fázi vyřešené.

- *rodina s předškolními dětmi (do 6 let) – soustředění na potřeby dětí, hledání zdrojů energie;*

*V multikulturní rodině je v této fázi dítě adaptované na dvojitou kulturu i jazyk.*

- *rodina s dětmi v mladším a středním školním věku (do 13 let) – podpora dětí na vzdělávací dráze, navazování širšího okruhu vztahů s rodinami dětí podobného věku;*
- *rodina s adolescenty (do 20 let) – vyrovnávání se s nároky na svobodu a tlak na odpovědnost u dětí, akcent se přesouvá na pracovní kariéru dospělých;*

- **rodina poté, co první dítě odejde z domova** – podpora dítěte mimo domov, udržování domova jako zázemí;
- **rodina dospělých středního věku, stádium prázdného hnízda** – přebudování vztahu mezi dospělými, udržování vazeb s mladší generací v rámci rodiny;
- **rodina stárnoucích osob** – vyrovnávání se s odchodem na penzi, příp. s úmrtím partnera“.

Jako základní společenská jednotka rodina se transformuje a reaguje na změny ve společnosti. Jakými změnami tedy rodina procházela? Rodina, tak jak ji chápeme v současnosti je dobrovolným svazkem, založeném na vzájemných citech. Dřívější společnost tyto atributy rodiny zcela neodmítala, samozřejmosti však taky nebyly. Svobodná vůle, menší význam religiozních a etických zásad podmiňují snazší založení a zrušení rodin.

## 2.2 Trendy v současnem rodinném soužití

### 2.2.1 Pokles sňatečnosti, růst počtu nesezdaných soužití

Od počátku 90. let minulého století česká rodina prochází změnami, spojenými s politicko-ekonomickou liberalizací. Z toho můžeme vyčlenit několik hlavních trendů:

Jak uvádí Národní zpráva o rodině (2004, s. 11), tento proces se zdá být čistě soukromou událostí, ale dotýká se více stránek života společnosti. Navazuje na něj i míra porodnosti.

Možný (2006, s. 255) tento trend vysvětluje novými příležitostmi, jež nově otevřená společnost a ekonomika nabízejí:

*„Nově se nabídla možnost cestovat, vynořila se možnost podnikat a zvýšila se dostupnost univerzitního vzdělání. Po změně politického režimu ztratilo rozhodnutí pro sňatek a rodičovství přitažlivost jedné z velmi mála šancí na autentické svobodné rozhodnutí“.*

Soužití bez uzavření sňatku se stává výraznou alternativou manželského života. Současný sociální systém oproti minulosti dává nesezdaným párům větší sociální výhody. O dřívějším negativním postoji k takové formě rodinného života vypovídá například starší výraz „žít na psí knížku“. Představa o nesezdaném soužití, jako o „manželství na zkoušku“ se mění.



Zatímco dřív neplánované těhotenství často vedlo k uzavření manželství, dnes se dítě narozené mimo sňatek považuje za naprosto legitimní.

Výše popsané skutečnosti, jsou důvodem k větším pochybnostem o „pravosti“ sňatku pokud je jeden z partnerů cizinec. Sňatek není samozřejmostí v české společnosti, o to je větší nedůvěra k sňatkům smíšeným.

### **2.2.2 Zvýšení věku vstupu do manželství, pokles porodnosti**

Pokles porodnosti je spojen s mnoha faktory. Rabušic (2001, s. 158) zdůrazňuje korelaci mezi sňatečností a porodností. Jako jednu z příčin odkládání sňatku označuje mechanismy působící na „sňatkovém trhu“, tedy racionální výběr a snižující se zisky z manželství v moderní společnosti. Dalším faktorem je tzv. „sňatková tíseň“, tedy stav nevyrovnanosti v počtu mužů a žen na „sňatkovém trhu“.

Narození prvního dítěte se často odkládá kvůli nepříznivým ekonomickým podmínkám, zejména kvůli získávání vyššího stupně vzdělání. Kromě toho, lepší kariérní možnosti, individuální potřeby mívají větší prioritu. V důsledku poklesu porodnosti a úmrtnosti se zrychluje stárnutí populace, což představuje problém už v současnosti a ohrožuje další vývoj společnosti.

### **2.2.3 Růst rozvodovosti**

Jak uvádí Možný (2006, s. 213) *„Pravděpodobnost zániku manželství rozvodem u nás opravdu stoupá od počátku spolehlivější statistické evidence dodnes a tento trend má v celku exponenciální charakter (...) Vývoj v posledních letech však naznačuje, že růst vyčerpal svou dynamiku a situace se znovu ustaluje, leč na nové vysoké hladině. Česká populace ve svém rozvodovém chování sleduje zhruba vzorce chování typické pro celou Evropu a v širším slova smyslu pro celou západní civilizaci“*.

Podle údajů Národní zprávy o rodině (2004, s. 26) podíl prvních rozvodů přesahuje 80%. Jako hlavní příčiny rozvodů nejčastěji uvádějí rozdílnost povah, názorů a zájmů, na straně muže často jde o nevěru (7%) a alkoholismus (5%). Na straně ženy je kromě jiného uváděna nevěra (4%) a neuvážený sňatek (2%). Maximální míra rozvodovosti spadá do čtvrtého roku manželství.

### 3. Multikulturní rodiny v ČR

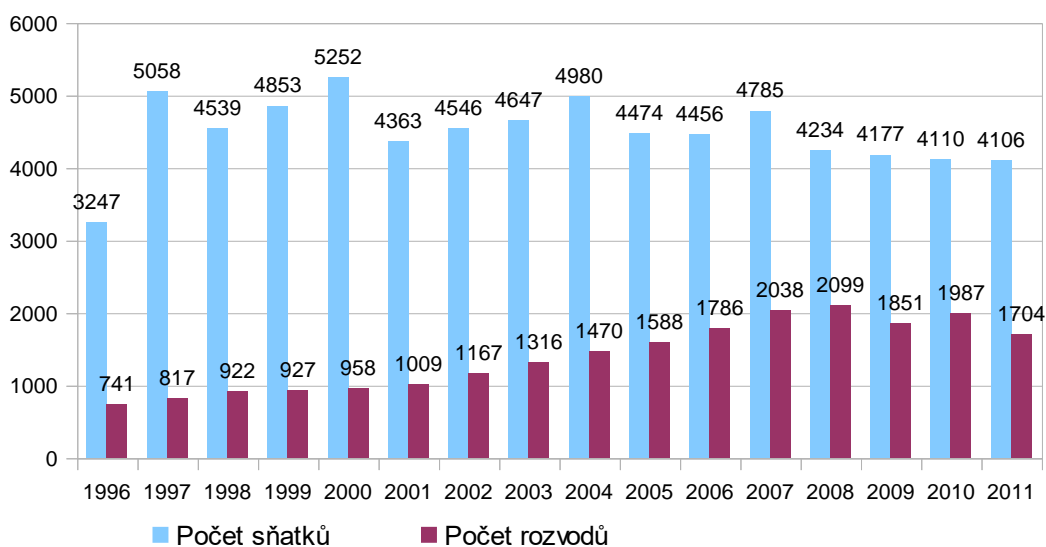
Rodiny multikulturní ve srovnání s rodinami většinové populace mají rozdíly ve více dimenzích, jako jazyk, kultura, náboženství atd. Veřejnost na takové rodiny reaguje protichůdnými názory. Společný život lidí pocházejících z různých míst, států a kultur může nést různá úskalí, může také být šťastný a harmonický.

Česká odborná literatura se tomuto tématu věnuje jen okrajově: jedná se především o výzkum mezi manželskými páry. Z velké části se téma mezinárodních rodinných vztahů popisuje na příkladech česko-romských rodin.

#### 3.1 Manželství s cizincem nebo cizinkou v České republice

Ze statistických údajů nelze přesně zjistit počet multikulturních rodin, jelikož ve statistikách jsou uvedeny pouze rodiny – páry, které uzavřely platný manželský svazek. Jak plyne z demografických údajů ČSÚ, mezi roky 1995–2011 podíl mezinárodních sňatků se mírně zvyšuje, nejvíc manželství mezi Čechy a cizinci bylo zaregistrováno v roce 2000, tedy 5252 sňatků. Celkový podíl smíšených manželství za uvedené období činí 8,5%. Mezi roky 2005–2011 nedochází k výrazným změnám, v průměru bylo uzavřeno cca 4300 manželství každý rok. Počet rozvodů naopak průběžně narůstal a v posledních letech nabýval přibližně stejných hodnot. (ČSÚ, ©2013)

Graf č. 1. Sňatky s cizinci a rozvody v období 1996 – 2011

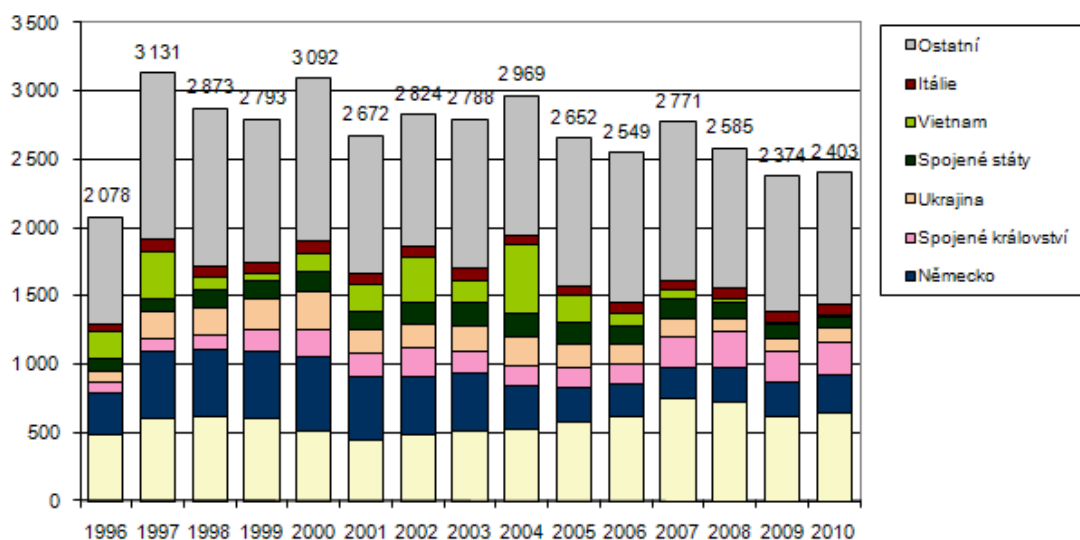


Zdroj: ČSÚ. Demografické události cizinců; 1996-2011

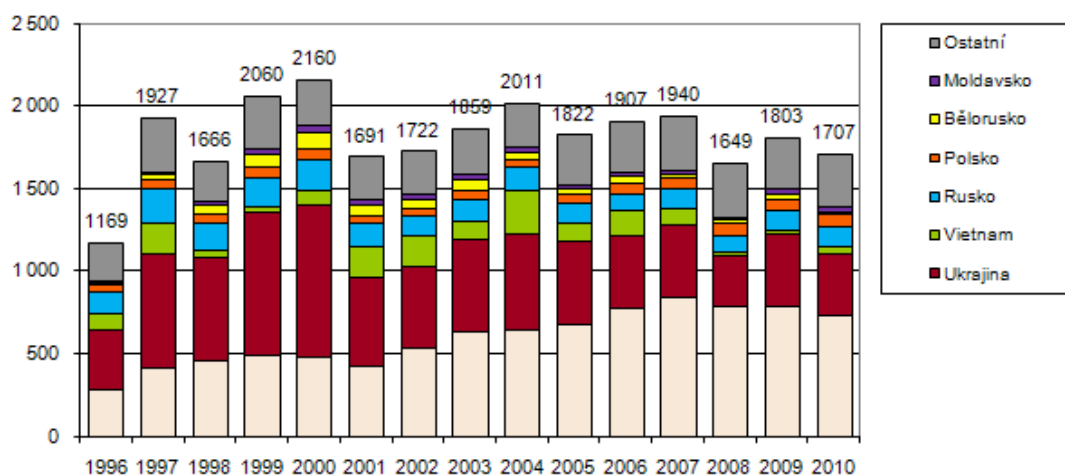
Z hlediska státního občanství mužů-cizinců nejpočetnější skupiny v minulých letech tvořili občané Slovenska, Německa a Spojeného království. U žen-cizinek tyto skupiny byly zastoupeny občankami Ukrajiny, Ruska a Vietnamu. Z toho je vidět, že za výjimkou občanů Vietnamu, naprostá většina sňatků se uzavírá s občany států kulturně blízkých ČR. Dále, nejžádanější partnery-cizince jsou představitelé západních států, zatímco nejvíce partnerek-cizinek pochází z bývalých sovětských republik.

Graf č. 2. Smíšené sňatky podle vybraných státních občanství.

**Žena ČR - muž cizinec: sňatky podle státního občanství; 1996-2010**  
(Pramen: ČSÚ)



**Muž ČR - žena cizinec: sňatky podle státního občanství; 1996-2010**  
(Pramen: ČSÚ)



Zdroj: ČSÚ. Sňatky cizinců v ČR podle vybraných st. občanství; 1995-2011

## 4. Politika integrace cizinců v ČR

Počet cizinců na území ČR každoročně roste a Česká republika, která donedávna byla zemí, sloužící jakýmsi transferem do jiných západoevropských států, sama se stává cílovou zemí pro mnohé migranty. To znamená, že v budoucnu se nedá obejít bez jasně nastavené migrační politiky.

Západní země ve své integrační politice dnes balancují mezi dvěma směry: asimilačním a pluralitním. První má kořeny ve Francii, předpokládá co největší asimilaci do majoritní společnosti vzdáváním se původních vazeb. Druhý směr pochází z Velké Británie a klade důraz na svobodu přistěhovalců a jejich možnost udržovat vlastní kulturní identitu. Integrace v moderním pojetí je chápána jako oboustranný proces sbližování většinové a menšinové společnosti, vedoucí ke vzájemným pozitivním proměnám.

### 4.1 Migrační politika

Barša a Baršová (2005, s. 9) migrační politikou rozumějí politiku

*„... směřující k přímé či nepřímé regulaci a řízení pohybu lidí přes mezinárodní hranice – v případě Evropské unie přes její vnější hranice – a jejich pobytu na území států, jejichž nejsou občany. Migrační politiky se týkají jak regulace a usměrňování legální migrace, tak postihu a prevence nelegální migrace“.*

Barša a Baršová (2005, s. 10) dále uvádí, že integrační politiky jsou takové

*„... jejichž cílem je podpořit proces začlenění přistěhovalců – jako jednotlivců či skupin do hostitelských společností. Nejširším cílem těchto politik je zajištění podmínek sociální a politické soudružnosti společnosti. Integrační politiky jsou zacíleny především na takové potřeby, jimiž se přistěhovalci liší od jiných znevýhodněných skupin společnosti“.*

Tabulka č. 2. Terminologická mapa

Migrační politiky		
Přistěhovalecké politiky		Azyl  Kontrola hranic, potírání nelegální migrace, víza,
Imigrační politiky	Integrační politiky	

Regulace vstupu migrantů na území	Regulace začleňování migrantů do společnosti		turismus, sezonní práce, studium, stáže apod.
-----------------------------------	--	--	---

Zdroj: Barša, Baršová, 2005.

Tabulka č. 2 znázorňuje složky migrační politiky. Jak můžeme vidět integrační politika je součástí politiky migrační, která představuje širší rozsah činností. Integrační politika funguje v návaznosti na imigrační politiku nebo se s ní prolíná. Například už v rámci regulace vstupu na území se často dává přednost určitým skupinám cizinců, jejichž úspěšná integrace je očekávanější.

#### 4.1.1 Integrační politika

Drbohlav (2001, s. 25), Barša a Baršová (2005, s. 36) popisují tři základní modely imigračních a integračních politik:

- a) Diskriminační model (etnicko-exklusivistický). Migrant je chápán jako „host“, jehož pobyt je dočasný a spojený zejména s potřebami trhu práce, proto je úsilí o jeho integraci minimální. Model nezohledňuje kulturní odlišnost, omezuje cizince v přístupu do různých sfér života, např. systém sociální péče, volební právo apod. Opatření na podporu začlenění migrantů do společnosti může být z tohoto pohledu kontraproduktivní, protože posiluje vazby na hostitelský stát a snižuje pravděpodobnost návratu. Příkladem modelu je Německo do konce 90 let, kde se tato integrační politika nejvýrazněji projevovala v 70. letech vůči tureckým přistěhovalcům.
- b) Asimilační model. Migranti jsou přijímáni do společnosti za podmínky asimilace do dominantních kulturních vzorců. Předpokládá se rychlejší získání práv a povinností majoritní společnosti za cenu vzdání se původních kulturních specifíků, včetně jazyka. Model pochází z Francie a opírá se o jakobínskou tradici svrchovanosti francouzského národa, jenž má být jediný a nedělitelný. V posledních desetiletích

stále více čelí sporům kvůli narůstajícímu počtu přistěhovalců neevropského původu.

- c) Multikulturální (pluralitní) model. K přistěhovalcům přistupuje jako ke komunitám, uznává a podporuje jejich odlišnost, usiluje o harmonické soužití komunit a majoritní společnosti. Migrace je vnímána jako trvalá a stát se aktivně zapojuje do integračních procesů. Multikulturní model v současné době zažívá vlnu skepticismu, zejména kvůli mezietnickým konfliktům a obavám z náboženského fundamentalismu. Tento model reprezentují Kanada, Austrálie, Švédsko a do určité míry USA a Nizozemsko.

Dílečtí znaky každého modelu se mohou vyskytovat v politice většiny zemí, které se k určitému modelu přiklánějí. Současné evropské imigrační a integrační politiky se tak snaží vytvořit přijatelný poměr mezi ziskem a zátěží spojenými s přistěhovalectvím. Preferovanými skupinami migrantů jsou lidé, kteří mají potenciál přispět k ekonomické prospěšnosti země (viz např. projekt zelených karet v ČR pro zahraniční pracovníky s vysokou kvalifikací). Na druhé straně méně preferovanou až nechtěnou skupinu tvoří migranti z kulturně vzdálených oblastí, nízkokvalifikovaní pracovníci apod.

#### **4.1.2 Koncepce integrace cizinců**

Základním dokumentem obsahujícím analýzu a opatření kolem integrace cizinců je Koncepce integrace cizinců, přijatá usnesením vlády. Její cílovou skupinou jsou především cizinci ze třetích zemí, legálně pobývající na území ČR.

Integrace se uskutečňuje na regionální a lokální úrovni. Konkrétními aktéry integrační politiky jsou obce a kraje, které tak vystupují jako poskytovatelé zpětné vazby pro ústřední orgány státní správy. Na regionální úrovni se zřídily Centra na podporu integrace cizinců. (Ministerstvo vnitra České republiky, ©2016)

Centra poskytují sociální a právní poradenství, kurzy českého jazyka a tlumočení, sociokulturní kurzy. Nově se Centra snaží zapojovat do integračních aktivit členy cizineckých komunit, například při propagaci sociokulturních kurzů či akcí zaměřených na majoritní společnost. (Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky, ©2009-2013)

Na lokální úrovni se do tvorby a realizace politiky integrace zapojují samosprávy v obcích s významným počtem cizinců a to ve spojení s nestátními neziskovými organizacemi, jejichž vznik a činnost podporovány v rámci KIC.

## 4.2 Vývoj české přistěhovalecké politiky od roku 1990 po současnost

Barša a Baršová (2005, s. 221 - 226) vývoj české imigrační a integrační politiky rozdělují do tří období:

### **Období 1990 – 1995**

Toto období dobře vystihuje klasické liberální heslo „nechte konat“ ve smyslu toho, že stát imigrační tok téměř neomezoval. Byl přijat zákon č. 123/1992 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, který obsahoval základní členění na krátkodobý, dlouhodobý a trvalý pobyt. Fakticky každý migrant mohl na území vstoupit a požádat o povolení k pobytu, aniž by to musel dělat na zastupitelském úřadě ve své zemi. Tolerance přílivu migrantů však neznamena jejich přijetí – bylo téměř nemožné se v zemi trvale usadit a naturalizovat, výjimku tvořili například rodinní příslušníci občanů ČR. Jinými slovy imigrační politika tohoto období byla velmi liberální, naopak integrační opatření se vztahovala pouze na některé skupiny cizinců. V uvedeném období byly vytvořeny základní právní normy, regulující pobyt cizinců, vyžadujících mezinárodní pomoc, jde zejména o zákon 498/1990 Sb., o uprchlících. Byla také přijata opatření, tykající se návratu krajanských komunit.

### **Období 1996 – 1999**

Období přineslo řadu zpřísnění cizineckých předpisů a praxe. Důvody byly jednak hospodářské – růst nezaměstnanosti, tak i politické – snaha o vyhovění požadavkům pro vstup do EU a potřebná k tomu harmonizace s evropskými předpisy. Určitou roli hrála i obava z nelegální migrace. Zásadní změnou tohoto období bylo přijetí zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů a zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, které nabyly účinnosti 1. ledna 2000. Nový cizinecký zákon přinesl zpřísnění podmínek pobytu, které vedlo k dočasnému zmrazení imigrace a poklesu počtu cizinců na českém území. V jeho rámci byly vymezeny také dlouhodobý a trvalý pobyt, které na rozdíl od předcházejícího zákona přestaly být dvěma rozdílnými proudy. Zatímco dřív o trvalý pobyt bylo možno žádat jen z důvodu humanitárních nebo sloučení rodiny, podle nových ustanovení rozšířil se okruh oprávněných osob i o cizince, které splňovali podmínku předchozího 10 letého pobytu na území. Tento nepatrný, ale zásadní obrat připouštěl trvalý charakter imigrace.

## **Období od 1999 – 2004**

V tomto období dochází ke konceptualizaci imigrační a integrační politiky. Dělo se to však primárně kvůli transpozici práva EU do českého právního řádu, bez ohledu na skutečný kontext české imigrační a integrační politiky. Příkladem je zkrácení délky předchozího pobytu pro podání žádosti o trvalý pobyt z desíti na pět let jako důsledek implementace evropské směrnice. Chyběla při tom integrační opatření, která by zároveň stanovila požadavky určitého stupně integrace do společnosti pro nové žadatele.

V tomto období byly formulovány první strategie integrace, začaly se provádět výzkumy spojené s přistěhovalectvím, rozvíjela se činnost nevládních organizací.

Krokem k vlastní imigrační politice bylo přijetí Zásad politiky v oblasti migrace cizinců 2003, které formulovaly tři cíle: odstraňování nelegální migrace, podpora přínosným formám migrace, řešení důsledků humanitárních krizí a odstraňování jejich příčin. Zásady sice naznačovaly nový přístup k migraci, ale byly formulovány velmi obecně a nedávaly odpovědi na konkrétní otázky přistěhovalectví.

## **Období 2004 – 2008**

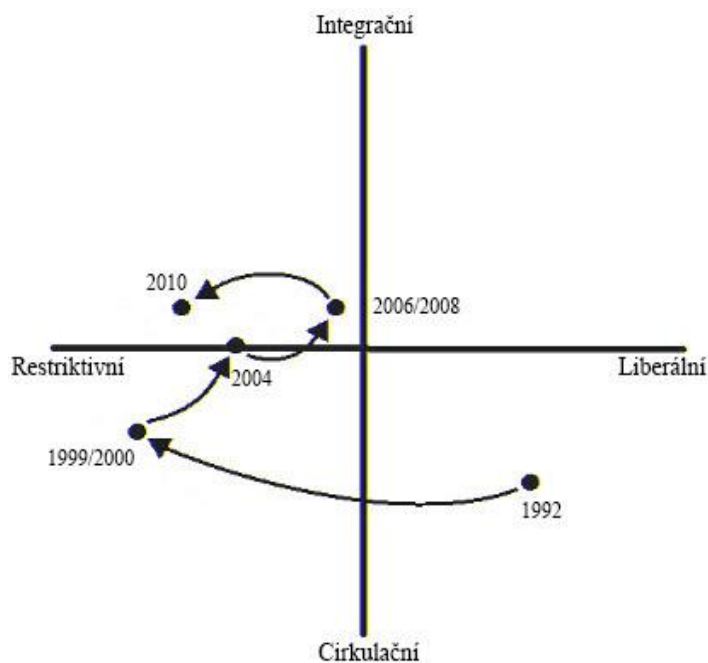
Rok 2004 byl poznamenán vstupem ČR do Evropské Unie a s tím souvisejícími změnami v oblasti imigrační a integrační politiky. Jak uvádějí Kušniráková a Čížinský (2011, s. 511 – 512), dochází k uvolnění administrativní restrikce a zvýšení právní jistoty pod vlivem evropského práva. V souladu s evropskou směrnicí č. 2004/38/ES byly zavedeny nové kategorie cizinců – občané EU a jejich rodinní příslušníci. Kompetence integrace, která doposud byla v rukou MVČR, přebírá MPSV, což podle odborníků ukazuje nový pohled na migraci, jako na možnost nasycení ekonomických a demografických potřeb společnosti. Příkladem proaktivní migrační politiky je projekt „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“, který probíhal pod gesci MPSV v letech 2003 – 2010 nebo projekt zelených karet který byl zahájen v roce 2007.

V rámci popisu české migrační politiky navrhuji Kušniráková a Čížinský (2011, s. 508 – 510) nevycházet jen z dimenze *restriktivně-liberální* nýbrž ta vyjadřuje zejména kvantitu udělených povolení k pobytu, tedy vztahuje se k politice imigrační. Kvantitu pobytu má vystihovat jeho předpokládaná délka, kterou popisuje dimenze *integračně-cirkulační*. Cirkulační model je tedy postaven proti integračnímu a je charakterizován již zmíněnou dočasností pobytu. Pro pochopení takového vícedimenzionálního pojetí vývoje migrační politiky proto použijeme graf č. 3, který znázorňuje čtyřpólový model. Jak vidíme, taková model neztotožňuje úplně liberální a integrační póly, přináší širší pohled na migrační



politiku. V některých případech jsou restriktivní opatření naprosto legitimní a posilují integrační procesy.

Graf č. 3. Vývoj české migrační politiky v období 1990 – 2010.



Zdroj: Kušniráková, Čížinský 2011

Tak např. v roce 2000 šlo o výrazný posun směrem k restriktivnímu pólu (zejména zákaz podání žádostí o pobyt a změnu účelu pobytu přímo na území). Současně došlo k posunu v oblasti integrace, např. připouštění trvalého charakteru migrace. Dočasnost totiž není úplně udržitelná. I v případech, kdy samotný přistěhovalec svoji migraci považuje za dočasnou, po určité době a kvůli zcela přirozeným potřebám může nastat situace, že se bude chtít v zemi usadit. Možná, právě mezi multikulturními rodinami se takových případů najde poměrně hodně.

## 5. Sociální integrace cizinců

### 5.1 Dimenze sociální integrace

Sociální integrace je proces, jehož výslednou podobu ovlivňují různé oblasti společenských vztahů – dimenzí integrace. Sociální integraci potom můžeme pojmut jako celek, když ji uchopíme v souvislostech mezi dílčími procesy odehrávajícími v těchto dimenzích. Změny v jakékoli dimenzi se často protínají do jiných, probíhají současně. Jednoduše, například, můžeme uvést, že s velkou pravděpodobností dobré jazykové znalosti a orientace ve společenském dění zvyšují šanci na lepší pracovní uplatnění. Pokusíme se tedy zmapovat, o jaké dimenze se jedná.

Barša (1999, s. 231) popisuje tři roviny sociální integrace:

- kulturní
- sociálně-ekonomickou
- politickou

Obdobnou koncepci přináší Bosswick a Heckmann (2006, s. 9-10):

- Strukturální integrace. Znamená přístup k základním společenským institucím: práce, vzdělání, zdravotnictví a sociální ochrana aj.
- Kulturní integrace. Souvisí s osvojením si běžných společenských norem, kultury apod. Proces je oboustranný a nemusí znamenat vzdávání se původní kultury.
- Interaktivní integrace. Přijetí a navázání vztahů s většinovou společností. Zahrnuje například přátelství, partnerství, manželství apod.
- Identifikační integrace. Vlastní identifikace migranta. Souvisí s potřebou někam patřit nebo ztotožňovat se s něčím. Vnitřní pocit sounáležitosti s novou společností je snad nejvyšší fází sociální integrace, která bez něho nemůže být plnocenná.

Tady vidíme, že nehledě na to, že dimenze integrace jsou navzájem propojeny, máme-li jít od základů integračního procesu, pak jsou to oblasti veřejné, týkající se široké společnosti.

Hlubší integrační procesy se zaměřují na užší oblasti. Nakonec, špičku „ledovce“ tvoří soukromá sféra jedince – jeho představa o domově. Právě toto značně ovlivňuje rodinné prostředí, nikoli stát.

### 5.1.1 Strukturální dimenze integrace

Jedná se snad o nejdůležitější pilíř integrace, bývá často pojímán jako předpoklad pro úspěšnou integraci v ostatních oblastech. Podmínky strukturální integrace jsou jednou z primárních oblastí, jimž se státní migrační politika věnuje a ve velké míře určuje hranice sociálně-ekonomické participace cizince. Z tohoto důvodu strukturální oblast integrace má patriční význam i pro tuto práci. Mezi klíčové cíle Koncepce integrace cizinců (dále jen KIC) patří ekonomická a sociální soběstačnost.

Spolu s tím, strukturální dimenze integrace je objektivnější a má lepší statistický odraz (např. statistické údaje každoročně zpracovávané ČSÚ v rámci Koncepce integrace cizinců), než jiné oblasti integrace.

Podle KIC (MVČR, ©2016) hlavními indikátory pro strukturální dimenzi integrace jsou:

- Trh práce a ekonomické aktivity

Podle zdrojů ČSÚ téměř polovina zaměstnaných cizinců pracuje na nízkokvalifikovaných pozicích nebo nevyžadujících žádnou kvalifikaci (ČSÚ, ©2014). Uvádí se také, že nejčastěji cizinci pracují ve zpracovatelském průmyslu a stavebnictví (ČSÚ, ©2011).

Značnou skupinu tvoří také cizinci samostatně výdělečně činní.

- Přístup k zdravotní péči

Cizince pobývající na území ČR lze rozdělit do dvou skupin: s právem účasti na veřejném zdravotním pojištění a bez tohoto práva. Ti první jsou zejména osoby s trvalým pobytem a zaměstnanci. Cizinci bez práva účasti na veřejném zdravotním pojištění jsou potom odkázáni na pojištění smluvní, což pro ně nese řadu nevýhod, zejména v oblasti rozsahu pojištění.

O problematice přístupu cizinců ze třetích zemí k veřejnému zdravotnímu pojištění již dlouhou dobu mluví odborná veřejnost. Na nerovný přístup v této oblasti upozorňoval veřejný ochránce práv. Podle vyjádření uvedeného na oficiálních webových stránkách ombudsmana, dochází k znevýhodnění rodinných příslušníků občanů ČR, pocházejících ze třetích států oproti rodinným příslušníkům jiných občanů EU. Zatímco rodinný příslušník

občana ČR získá přístup k veřejnému zdravotnímu pojištění získáním trvalého pobytu (až po 2 letech přechodného pobytu, pokud je nejméně 1 rok rodinným příslušníkem občana České republiky) nebo zaměstnaneckým poměrem, rodinný příslušník občana jiného státu EU, výdělečně činného a pobývajícího na území ČR, takovou podmínku nemá a je účastný na veřejném zdravotním pojištění. Přitom po dobu, kterou je občan EU výdělečně činný v ČR, nemusí odvádět pojistné do systému zdravotní péče a plátcem pojistného je stát.

- Pobyť na území ČR
- Vzdělávání

Studium patří k jednomu ze základních motivů pro migraci. Listina základních práv a svobod zaručuje cizincům právo na vzdělání. V oblasti vzdělání mají cizinci stejná práva jako občané ČR. Snad nejdůležitější roli hraje vzdělávání v případě sociální integrace dětí cizinců.

- Sociální dávky

KIC 2016 uvádí, že podíl cizinců evidovaných na úřadech práce jako uchazeče o zaměstnání je velmi nízký. Rovněž podíl cizinců pobírajících sociální dávky je minimální. V červnu roku 2015 jejich podíl byl jen 1,2% z celkového počtu dávek. Čerpání sociálních dávek cizinci ze třetích zemí, však má tendenci růst. Možné vysvětlení je v celkovém růstu podílu cizinců s trvalým pobytem, rostoucí počet nevýdělečných pobytů.

### **5.1.2 Kulturní dimenze integrace**

O rovněž kulturní můžeme mluvit z hlediska udržování původní nebo osvojování si jiné kultury. Protipóly integrační strategie jsou asimilace a multikulturalismus.

Během asimilace se menšina přizpůsobuje normám většinové společnosti. Asimilace může být jako dobrovolná, tak i donucená. Tato koncepce sice patří k těm konzervativním a společnost, která se k ní přiklání, může působit negativním dojmem, evokovat představy o uzavřenosti, však nezbytná míra asimilace je pro úspěšnou integraci nutná. Navíc je třeba zdůraznit, že asimilace neznamená „zestejnění“ (Brubaker, 2001, s. 534). I tady je ponechán určitý prostor k odlišnosti. V opačném případě, by to mohlo vést k paradoxním rozporům. Například ve společnosti, která se negativně staví k migraci, by mohl existovat požadavek na stejný názor i ze strany přistěhovalců, jako podmínka integrace. Proto asimilaci rozumíme jako připodobnění celku.

Ve věci předávání kultury rodina hraje nezanedbatelnou roli, především v ní si osvojujeme kulturní normy a hodnoty. V rodinách, jejichž členové mají různé původní kultury, může dojít jak k asimilačním procesům, tak i naopak.

**Tavící tyglík** – proces podobný asimilace, během kterého kultura menšiny se rozpustí ve většinové kultuře a obohatí ji o některé své prvky.

**Kulturní pluralismus** – zachování kulturní odlišnosti spolu s ekonomickou a politickou asimilací.

**Multikulturalismus** – pluralismus s politicky prosazovanou kulturní mnohostí. Oficiálně politiku multikulturalismu uplatňuje Kanada. V Evropě se tento princip prosazuje hlavně v Nizozemsku, Velké Británii a Švédsku.

Zvlášť lze zařadit kulturní segregaci, jako proces s integrací související, ale úplně opačný, tj. oddělování se a uzavírání před většinovou kulturou. Může být uválen zevnějšku majoritou, nebo může být způsoben obrannou reakcí uvnitř menšiny.

Opatření obsazené v KIC (MVČR, ©2016) v této oblasti se týkají znalosti českého jazyka a informovanosti a orientace ve společnosti. Stanovené cíle jsou zaměřeny na:

- znalost cizincem svých práv a povinností,
- orientaci v novém prostředí, zvyklostech a způsobu života,
- porozumění a schopnost komunikovat v češtině,
- porozumění tradicím a kultuře ČR,
- dostatečnost informací o možnostech pomoci a podpory.

Znalost jazyka společnosti je obecně považovaná za jeden z nejdůležitějších předpokladů integrace, tato oblast je jednou z několika současných priorit státní integrační politiky. Průzkum veřejného mínění mezi cizinci uvádí, že za největší bariéru cizinci považují neznalost či slabou znalost českého jazyka a přízvuk. Tento problém přitom trápil nejen respondenty s přechodně pobývajícím, nýbrž i téměř polovinu cizinců s trvalým pobytem (Průzkum veřejného mínění cizinců z třetích zemí o otázkách integrace a jejich názorech na majoritní společnost a život v ní, 2015, s. 72).

Základní znalost českého jazyka patří mezi podmínky udělení trvalého pobytu na území ČR (Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky, § 68). Otázkou zůstává, zda stanovená úroveň A1 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky, je

dostatečným požadavkem jazykových kompetencí. U tak důležitého nástroje začlenění do společnosti pořád zůstává jen požadavek základní znalosti.

Lze předpokládat, že cizinci z multikulturních rodin obecně mají lepší jazykovou vybavenost, ve srovnání s běžnou etnickou komunitou, kde se často uplatňuje používání českého jazyka „navenek“ a mateřského v domácnosti. Nicméně rodiny někdy volí i strategii používání jiného společného jazyka, kterým často vystupuje angličtina. Zvláště „rizikové“ to může být pro ženy v domácnosti, přicházející o komunikaci v zaměstnání.

KIC (MVČR, ©2016) počítá především s opatřeními týkajícími se:

- poskytování kurzů českého jazyka na různých stupních pokročilosti a to i nad úroveň A1;
- podpory projektů alternativní výuky (samostudium, e-learning);
- informační kampani ke zkoušce z češtiny pro účely trvalého pobytu a občanství.

Další skupinou trpící jazykovým handicapem jsou děti-cizinci, hlavně s povinnou školní docházkou. Pro tuto skupinu základními opatřeními jsou:

- podpora výuky českého jazyka nad rámec běžné výuky, prostřednictvím programů MŠMT
- odborná podpora pedagogických pracovníků při vzdělávání a začlenění žáků-cizinců

Podle KIC, větší informovanost cizinců o jejich právech a povinnostech by měla být zajištěna prostřednictvím terénní sociální práce s navazujícími službami. K tomu slouží

1. adaptačně-integrační kurzy pro nově příchozí cizince a kurzy pro cizince s dlouhodobým či trvalým pobytem. Aktéry integrační politiky jsou Centra na podporu integrace cizinců, nestátní neziskové organizace a rezorty státní správy.
2. Asistenční služby poskytované NNO (doprovody na úřady, pomoc při vyřizování dokladů apod.)
3. Systém informování cizinců. Informační minimum, poskytované potenciálním migrantům již v zemi původu, webové stránky pro cizince, publikace a letáky v několika jazycích, instruktážní videa, informační linka.

### 5.1.3. Interaktivní dimenze integrace

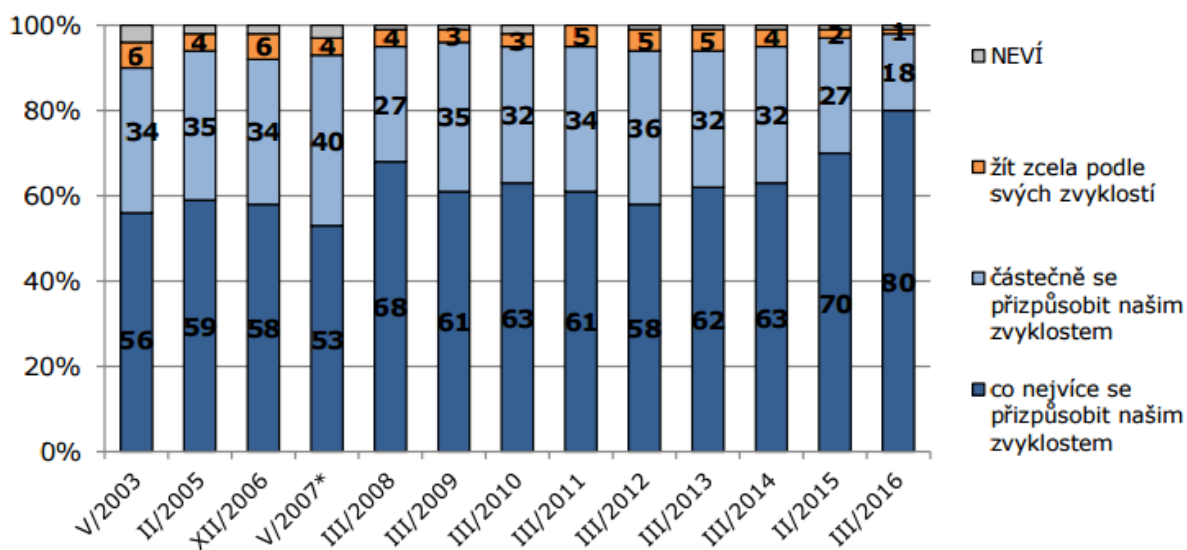
V multikulturní rodině již velkou mírou splněn jeden z požadavků normy – rodinný život, a to s členem majoritní společnosti. Můžou tak její členové plnit mediační funkci – být prostředníky mezi společnostmi a cizincem a předcházet sociální izolaci (např. v podobě uzavřených etnických skupin). Vznikají každodenní interakce mezi členy nukleární rodiny, ta se však nedá považovat za zcela samostatnou jednotku. Proto na ni navazují a do značné míry ovlivňují vztahy s širším příbuzenstvem, přáteli, známými. Hlavními indikátory interaktivní dimenze integrace proto jsou vztahy uvnitř nukleární rodiny, vztahová síť s širší rodinou a se společností.

Oproti běžným rodinám přistěhovalců, kde taková víceúrovňová interakce s hostitelskou společností natolik přirozenou povahu, mají tak multikulturní rodiny zvýšený potenciál pro interaktivní oblast sociální integrace. Platí to především pro počáteční fáze integrace, méně však pro dlouhodobou perspektivu, kdy může dojít k omezení interakce, existuje riziko zužování interakce pouze na rodinné příslušníky. Může se tak stát jak z důvodů pozitivních – např. kvůli pocitu dostatečnosti a uspokojení v rodině celkově nízké subjektivní potřeby interakce se společností, nebo negativních – nenaplnění touhy po větší interakci.

Pozitivním příkladem vlivu rodinného prostředí může posloužit pomoc partnera při kontaktech se státními institucemi, často ve spolupráci s nestátními organizacemi. Minimalizuje se tak nebezpečí dostat se pod vliv nežádoucích jevů.

Otázka společného soužití s cizinci v poslední době nabývá důležitosti. V této souvislosti jsou zajímavé názory české veřejnosti na usazování cizinců v ČR, zpracované Centrem pro výzkum veřejného mínění. Podle údajů z března 2016, názor, že by se cizinci měli zcela přizpůsobit českým zvyklostem, zaujímá 80% dotazovaných. Ještě 18% souhlasí s nutností částečného přizpůsobení. Jedná se o nejvyšší podíl těchto názorů za celé zkoumané období.

Graf č. 4 přizpůsobení se cizinců našim životním zvyklostem – časové srovnání (v %)



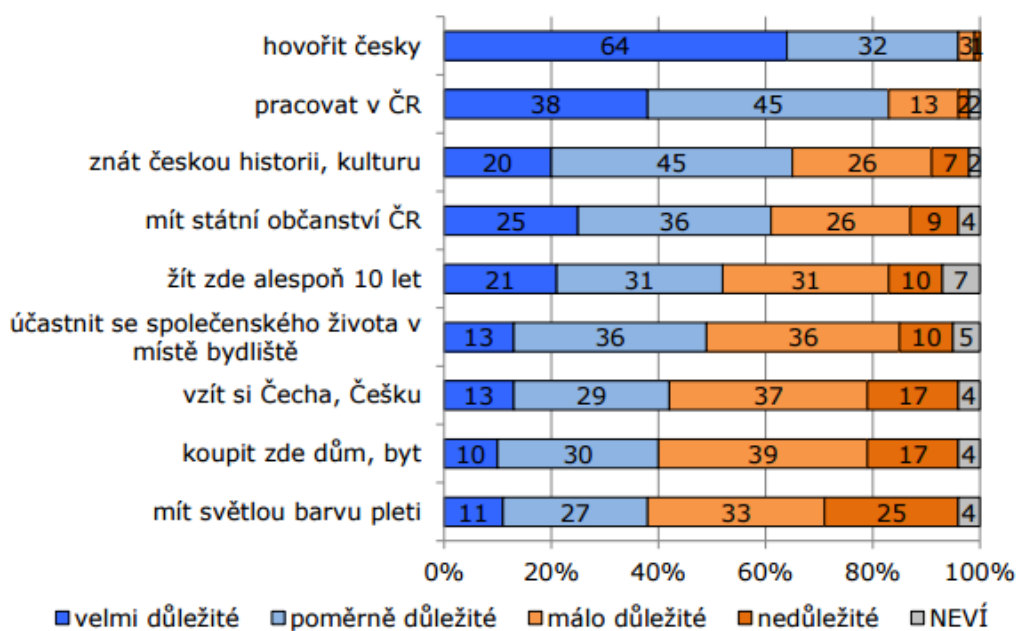
Zdroj: Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR.

Na otázku, zda představují nově příchozí přistěhovalci problém, kladně odpovídají 55% lidí, 35% s tímto výrokem nesouhlasí. Přitom výrazně nižší problémovost cizinců vidí lidé v místě svého bydliště, než v rámci celé ČR.

Mezi faktory nejvíc podstatné pro to, aby člověk nebyl vnímán jako cizinec, česká společnost radí: znalost českého jazyka (96%), pracovní uplatnění v ČR (83%), znalost české historie a kultury (65%), občanství ČR (61%). Naopak poměrně malý význam veřejnost připisuje manželství s Čechem/Češkou, tato okolnost většina dotazovaných hodnotí jako málo důležitou či nedůležitou. (Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR, ©2016)



Graf č. 5 Jaké okolnosti jsou podstatné, aby člověk nebyl vnímán jako cizinec? (v %)



Zdroj: Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR.

#### 5.1.4. Identifikační dimenze integrace

Identifikační dimenze souvisí se subjektivním vnímáním sounáležitosti s hostitelskou společností a vztahem „my – oni“ (Pořízková, Rákoczyová, 2009, s. 33). Potřeba sounáležitosti (potřeba někam patřit) je jednou ze základních potřeb v Maslowově hierarchii potřeb. V kontextu integrace přistěhovalců to těsně souvisí s koncepcí domova. Pojetí domova přitom není lehce definovatelné, neboť se může jednat, jak o prostorové pojetí (město, kraj, země), či jakýkoliv nefyzický faktor (jazyk, mentalita, kultura apod.). Vzhledem k modernímu charakteru migrace, mohou lidé dobře udržovat vztah se zdrojovou zemí a vytvářet si tak transnacionální identifikaci.

Větší zapojení cizinců do chodu občanské společnosti souvisí s politickou participací. V současné době volební právo do místních zastupitelstev v ČR je umožněno jen cizincům ze zemí EU s trvalým pobytem.

Dalším důležitým prvkem, přispívajícím k pocitu sounáležitosti je získání státního občanství, což se dá považovat za vrcholný projev celého integračního procesu. V posledních letech se jedná o růst počtu udělených občanství, pravděpodobně spojený s novou legislativní úpravou, která již nepožaduje vzdání se původního občanství před nabytím českého. Přesto se jedná o jeden z nejnižších podílů udělených občanství mezi státy EU.

Zvlášť zajímavá je sebeidentifikace dětí migrantů. Rozporuplné názory na vlastní identifikaci těchto dětí mohou vznikat kvůli odlišnosti vlastní: jazykové, kulturní, vzhledové apod. Druhým aspektem je vztah dítěte k původu rodičů (či rodiče). Jedná se o děti, narozené nebo od malička vyrůstající v českém prostředí, které se přesto s českou národností nemusí úplně či vůbec ztotožňovat.

Je důležité zmínit, že emoční funkce rodiny, v nemalé míře přispívá k integraci v identifikační rovině integrace.

## 6. Metodika empirického výzkumu

### 6.1. Výběr výzkumné metody

Pro empirickou část práce byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu. Výzkum ve společenských vědách se opírá o dvě základní paradigmaty: pozitivismus a interpretativismus.

Positivismus navazuje na tradici výzkumu v přírodních vědách a podobně jim usiluje o nalezení objektivní znalosti, konstataci empiricky zjištěných faktů nezávislých na subjektu výzkumu, testování hotových teorií. Naproti, interpretativní směr přikládá zvláštní význam pochopení jevu badatelem, jakožto součásti sociální reality, zároveň může vytvářet hypotézy nebo teorie.

Interpretativní směr je paradigmatem kvalitativního výzkumu, který byl zvolen pro empirickou část této práce. Disman (2002, s. 285 - 288) ho popisuje jako šetření a interpretaci sociální reality s cílem odkrýt význam sdělovaných informací. Takový výzkum používá induktivní princip: nejdřív sběr dat, potom nalézání struktur, které v nich existují.

Hendl (2003, s. 103 - 143) popisuje následující základní přístupy kvalitativního výzkumu:

- Případová studie. Popis a rozbor charakteristik malého počtu případů.
- Etnografický přístup. Popis kultury skupiny lidí.
- Zakotvená teorie. Výzkumník shromažďuje data pomocí různých metod a směřuje k návrhu teorie vysvětlující zkoumaný fenomén.
- Fenomenologický výzkum. Jeho cílem je porozumět, jak jedinci nebo skupiny prožívají a vnímají určitou zkušenost.
- Biografický výzkum. Rekonstrukce a interpretace průběhu života jedince někým druhým.
- Zkoumání dokumentů. Je standardním přístupem kvalitativního a kvantitativního výzkumu. Dokumenty (knihy, články, záznamy, obrazy apod.) mohou být velmi rozmanité, nejsou přitom ovlivněné subjektivitou výzkumníka.
- Historický výzkum. Rekonstrukce, analýza, interpretace případů, které se odehrály v minulosti. Pomáhá lépe chápat zkoumaný fenomén, tím že zabraňuje statické izolaci v pouhé přítomnosti.
- Akční výzkum. Směřuje k aktivnímu zapojení zkoumaných osob na výzkumu.

- Kritický výzkum. Klade důraz na hodnotově orientovaný výzkum a úsilí o změnu, věnuje se utlačovaným a marginalizovaným skupinám a jedincům.

## 6.2. Metoda získávání dat

Pro získávání dat byla použita metoda polostrukturovaného rozhovoru. Tato metoda minimalizuje efekt tazatele na kvalitu rozhovoru. Data získaná touto metodou se lépe analyzují, díky přesnější lokalizaci jednotlivých témat rozhovoru. Zůstává tady poměrně široká možnost sondování a formulace otázek (Hendl, 2005, s. 173 – 174). Otázky byly napsány v českém a anglickém jazyce. Rozhovory byly navrženy tak, aby zachytily základní údaje z různých oblastí integrace. Část rozhovorů probíhala pomocí programu Skype, ostatní rozhovory byly uskutečněny při osobním setkání. Průměrná délka rozhovoru byla 30 min.

Všechny rozhovory byly přepsány pomocí transkripce. Hendl (2005, s. 208) ji definuje jako: „... proces převodu mluveného projevu z interview nebo ze skupinové diskuze do písemné podoby. Jedná se o časově velmi náročnou proceduru. Pro podrobné vyhodnocení je však transkripce podmínkou. Je možné pak zdůrazňovat důležitá místa podtrháváním, opatřovat určitá místa komentářem na kraji stránky nebo vytvářet seznamy a srovnávat jednotlivá místa textu.“

## 6.3. Výběr účastníků výzkumu

Výzkumným vzorkem byly rodiny, žijící ve společné domácnosti se svými potomky na území České republiky, kde je jeden z partnerů cizincem ze třetí země a druhý je občanem ČR. Výzkum nebyl omezen jen osoby ve statusu rodinného příslušníka občana EU, i když většina respondentů tento požadavek splňovala. Požadavek původu ze třetí země byl dán větší zranitelností této skupiny cizinců oproti občanům jiných členských států EU. Zároveň se jedná o nejpočetnější skupinu cizinců v ČR.

Jednalo se o soukromou sféru života, proto při oslovování, všichni respondenti byli informováni o účelu výzkumu a anonymitě poskytování údajů. Přesto však, jedna z rodin vypovídat odmítla, řada dalších dala souhlas a posléze ho vzala zpět nebo ignorovala pokusy o kontaktování. Celkem, otázka hledání multikulturních rodin ochotných se zúčastnit výzkumu byla jednou z nejostřejších. Sběr kontaktů probíhal několika způsoby:

nejvíce se osvědčilo oslovení známých a navázání na další respondenty metodou «sněhové koule». Kontaktování probíhalo z velké části přes sociální síť Facebook. Oslovení nestátních neziskových organizací nepřineslo očekávané výsledky, podařilo se jen uskutečnit rozhovor se sociální pracovnící, pracující s cílovou skupinou. Přitom velká část pokusů o kontaktování NNO též zůstala z jejich strany bez povšimnutí, nebo byla argumentovaná absencí nebo malým počtem příslušníků cílové skupiny apod.

Výzkumu se zúčastnilo deset rodin:

- R1: Muž. 45 let. Země původu: Česká republika. Středoškolské vzdělání.  
Žena. 44 let. Země původu: Rusko. Vysokoškolské vzdělání. Délka pobytu: 12 let.  
Trvalý pobyt.  
Dítě: 4 roky.
- R2: Muž. 35 let. Země původu: Ukrajina. Středoškolské vzdělání. Délka pobytu: 4 roky  
Přechodný pobyt.  
Žena. 31 let. Země původu: Česká republika. Středoškolské vzdělání.  
Dítě: 2,5 roku.
- R3: Muž. 37 let. Země původu: Nigerie. Středoškolské vzdělání. Délka pobytu: 6 let.  
Přechodný pobyt.  
Žena. 24 let. Země původu: Česká republika. Vysokoškolské vzdělání.  
Dítě: 1 rok.
- R4: Muž. 33 let. Země původu: Bangladéš. Středoškolské vzdělání. Délka pobytu: 6 let.  
Trvalý pobyt.  
Žena. 23 let. Země původu: Česká republika. Středoškolské vzdělání.  
Dítě: 6 měsíců.
- R5: Muž. 27 let. Země původu: Tunisko. Vysokoškolské vzdělání. Délka pobytu: 3 roky.  
Trvalý pobyt.  
Žena. 34 let. Země původu: Česká republika. Vysokoškolské vzdělání.  
Dítě: 4 měsíce.
- R6: Muž. 42 let. Země původu: Moldavsko. Středoškolské vzdělání. Délka pobytu: 2 roky.

Žena. 29 let. Země původu: Česká republika. Středoškolské vzdělání.

Dítě: 6 měsíců.

R7: : Muž. 35 let. Země původu: Česká republika. Středoškolské vzdělání.

Žena. 31 let. Země původu: Vietnam. Vysokoškolské vzdělání. Délka pobytu: 10 let.

Trvalý pobyt. Dítě: 15 měsíců.

R8: : Muž. 29 let. Země původu: Alžírsko. Středoškolské vzdělání. Délka pobytu: 1 rok

Žena. 29 let. Země původu: Česká republika. Vysokoškolské vzdělání.

Dítě: 3 roky

R9: : Muž. 30 let. Země původu: Rusko. Vysokoškolské vzdělání. Délka pobytu: 6 let.

Trvalý pobyt.

Žena. 31 let. Země původu: Česká republika. Vysokoškolské vzdělání.

Dítě: 3 roky a současné těhotenství

R10: : Muž. 34 let. Země původu: Česká republika. Vysokoškolské vzdělání.

Žena. 36 let. Země původu: Ukrajina. Středoškolské vzdělání. Délka pobytu: 8 let.

Trvalý pobyt.

Děti: 5 let, 2 roky

## **6.4. Analýza rozhovorů**

### **Pobyt na území České republiky**

Všichni partneři-cizinci pocházejí z méně ekonomicky vyspělých zemí, než Česká republika. Někteří respondenti v době seznámení již v ČR dlouhodobě pobývali a část českých partnerů přitom vyzkoušela i několikaletý život v zemi partnera-cizince. Celková životní úroveň, podle zkoumaných multikulturních rodin, patřila mezi nejzásadnější při rozhodování o zemi, ve které by se měla rodina usídlit. Mezi hlavní důvody patřila zejména ekonomická aktivita českého partnera. Přesto, okamžitý ekonomický přínos stěhování pro část partnerů-cizinců byl sporný: například respondenti s vysokoškolským vzděláním zdůrazňovali, že by v zemi svého původu neměli problém s nalezením zaměstnání, naopak v ČR to bylo pro ně náročnější.

Dalším důvodem bylo zabránit odtržení od prokreační rodiny českého partnera. Nicméně tady se projevilo pochopení obou stran a čeští partneři se snaží své partnery cizince v udržování vztahů s prokreační rodinou, ba dokonce byli ochotní se odstěhovat i jinam:

*„Tady mám přítelkyni a budoucí manželku s dcerou (smích).“ (R4. Muž)*

*„Byla bych s ním kdekoliv, ale on chce, abychom zůstali tady, abych nepoznala ten strašný pocit být hrozně daleko od rodiny.“ (R4. Žena)*

Některé rodiny zmínily, že je pro ně ČR bezpečnější zemí, kvůli současné nestabilní situaci v zemi původu partnera.

Pro většinu rodin je ČR zemí, kde plánují zůstat napořád. Založení rodiny si vždy vyžaduje zázemí a stabilitu a tím může měnit dosavadní plány migrantů:

*„Když to porovnáám, tak jsem nevěděl, třeba jestli pak ještě pojedu dál, možná do Německa, nebo nevím ... vrátím se, třeba. No, ne že bych tady vůbec nechtěl zůstat, jo, ale pořád nějaká ta myšlenka byla, že když mě něco nevyjde, nebo to budu chtít jinak udělat, tak zas tam zkusím, nebo ještě jinde. S rodinou to je jiný, takhle přemejšlet nemůžete.“ (R10. Muž)*

Nicméně, ne všichni dotazované rodiny v této otázce mají jasno. Některé ČR zatím vnímají zatím jako dočasný domov a uvažují o stěhování. Důvody jsou i v tomto případě ekonomické – pracovní příležitosti v západoevropských zemích.

### **Trh práce a ekonomické aktivity**

Výdělečná činnost je jedním ze základních indikátorů sociální integrace. Z výzkumu vyplynulo, že více než polovina dotazovaných rodin vyjádřila nespokojenost s hledáním zaměstnání.

Cizinci-příslušníci multikulturních rodin mohou mít určitá očekávání při začlenění v strukturální oblasti. V otázkách pracovního uplatnění tyto lidé bývají často zklamáni realitou, a vytlačovány do oblastí, kde se domnívají, že je čekají lepší vyhlídky pro pracovní uplatnění.

Pro cizince se velmi často jedná o pozice na sekundárním trhu práce, a to i v případech kdy mají vysokou kvalifikaci.

*„... Já jsem si v té době mohla najít práci, třeba prodavačku jsem tady mohla dělat, když tam [v Rusku] jsem dělala vedoucí účetní“.* (R1. Žena)

Přestože všichni respondenti mají otevřený vstup na trh práce z titulu rodinného příslušníka občana ČR nebo získání trvalého pobytu, jejich praktické zkušenosti jsou poněkud složitější:

*„Rozhodně to není procházka růžovou zahradou. Pro manžela bylo obtížné si najít zaměstnání... Pak to, že neměl ještě ten trvalý pobyt, to nám tenkrát všechno hodně komplikovalo. No a potom si našel místo, jenže tam s těma cizincema, dřív zkušenosti neměli tak mu začali říkat, že to prej nejde a ať se nezlobí, že musí pro povolení na úřad práce. Tak jsme po tom pátrali i přes poradnu, no a tak vyšlo, že tam skutečně žádné překážky nejsou, když tady má rodinu.“* (R2. Žena)

*„Začátky byly hodně kruté. Dokud nedostal přechodný pobyt, nikdo by ho nezaměstnal. Ač by vyřízení mělo trvat maximálně dva měsíce, čekal skoro půl roku. Takhle pracuje naše cizinecká policie... Mimochodem na trvalý pobyt čekal osm měsíců. Ale i tak denně projížděl jobs.cz a jezdil na pohovory... Obraceli jsme se i na organizaci pomáhající imigrantům s integrací, tuším, že SIMI [Sdružení pro integraci a migraci], ale tam nám moc nepomohli, co se práce týče. Práci si našel po devíti měsících intenzivního hledání. A to má vysokoškolské vzdělání a mluví čtyřmi jazyky a hledal opravdu denně... Ale současná situace je už stabilní, na začátku to bylo hodně těžké, jelikož jsem pracovala jen já, ale manžel se celkem slušně vypracoval, takže špatně se nemáme. Sice bydlíme v nájmu, ale plánujeme něco svého... Já jsem nyní na mateřské, ale stále vypomáhám ve společnosti, kde jsem před porodem pracovala.“* (R5. Žena)

Reakcí na to může být samostatná výdělečná činnost. Důležitou roli přitom hraje rodinné zázemí a podpora ostatních členů rodiny:

*„Mě to s tím zaměstnáním moc nešlo, tak jsem po nějaké době začala podnikat. Ano, i díky manželovi, já bych to sama neutáhla hlavně finančně. Ale nejsou z toho velké peníze, spíš jenom čekáme, kdy to začne vynášet“.* (R1. Žena)



Mezi dotazovanými multikulturními rodinami se tak vyskytlo několik strategií chování na pracovním trhu:

- Práce ve vlastní komunitě. Tato varianta pracovního uplatnění je nejjednodušší možnou cestou pro cizince s horší jazykovou vybaveností. Nicméně v případě zkoumaných rodin volili ji i migranti s poměrně dobrou znalostí češtiny, ale nižší úrovní vzdělání. Čeští partneři se na pomoci při hledání práce v těchto rodinách nepodíleli. Často se jednalo o dlouhodobou činnost, kterou migrant vykonával ještě před seznámením se svým českým partnerem.
- Práce v mezinárodním prostředí. I tady šlo o jedince s nedostatečnou znalostí českého jazyka. Ve firmách s mezinárodním kolektivem tento fakt byl irelevantní, práci si takto našli cizinci s vysokoškolským vzděláním. Český jazyk se v těchto rodinách využívá jen minimálně.
- Práce na obecním pracovním trhu. Tady se zařadilo poměrně málo příslušníků multikulturních rodin. Cizinci takto práci hledali samostatně, s využitím pomoci partnera nebo neziskové organizace.
- Samostatná výdělečná činnost. Tady šlo o velkou podporu českého partnera jak na začátku, tak i v průběhu podnikání. Jednalo o využití sociálních vazeb širší rodiny partnera, v jiném případě o finanční pomoc českého partnera s podnikáním. Tuto strategii ekonomické aktivity zvolili cizinci s různými úrovněmi vzdělání.

Ukázalo se, že spolupráce některých multikulturních rodin s nestátními neziskovými organizacemi při hledání pracovního uplatnění nebyla dost efektivní.

### **Sociální systém**

Dávky státní sociální podpory zkoumané multikulturní rodiny čerpaly hlavně v případech sociálních událostí spojených s mateřstvím a rodičovstvím. Povědomí o systému státní sociální podpory a důchodovém systému u zkoumaných partnerů-cizinců se dá označit za nedostačující. Příčiny nízkého zájmu o tuto oblast mohou být různé: obecně omezenější nárok na dávky pro cizince, nízké očekávání státní pomoci spjaté s méně rozvinutým systémem sociálního zabezpečení v domovském státě, celková špatná orientace v sociálním prostředí apod.

### **Ostatní oblasti strukturální dimenze integrace**

V ostatních oblastech strukturální dimenze integrace byly zaznamenány jen dílčí problémy. Zkušenosti s českým systémem školství mají cizinci ze dvou multikulturních rodin, kde se nevyskytly žádné problémy. Ještě v jednom případě byl zmíněn zájem o studium vysoké školy, však kvůli nedostačující znalosti českého jazyka a velmi vysokému školnému za výuku v angličtině, respondent si to rozmyslel.

### **Jazyk**

Základním bodem pro úspěšnou orientaci v novém prostředí je dobrá jazyková vybavenost. Všichni dotazovaní příslušníci multikulturních rodin ovládají český jazyk alespoň na základní úrovni. U čtyř z deseti rodin je ve vzájemné komunikaci využívána angličtina, která není mateřským jazykem ani pro jednoho z členů rodiny. Tito příslušníci přiznávají, že nejsou příliš motivováni k tomu, aby se zdokonalovali v českém jazyce.

*„Čeština je pro mě těžká, raději mluvím anglicky i doma se ženou.“ (R5. Muž)*

Schopnost mít přátele mezi Čechy byla úměrná schopností komunikace v českém jazyce. Přestože všichni příslušníci všech multikulturních rodin potvrdili, že s partnery mají společné přátele, cizinci s horší znalostí českého jazyka uvedli, že naprostou většinu jejich přátel tvoří cizinci. Rovněž těmito respondenty a jejich partnery bývala česká společnost více charakterizovaná jako uzavřená.

### **Komunikace s úřady a nestátními neziskovými organizacemi**

Při komunikaci s úřady, příslušníci multikulturních rodin nejčastěji navštěvují pobočky Ministerstva vnitra ČR, útvary cizinecké policie, magistráty měst a další útvary veřejné správy.

Nemalou roli ve všech rodinách hraje podpora partnera. V případě dostatečné jazykové vybavenosti partnera-cizince se jedná spíše o psychickou podporu ze strany českého partnera. V některých případech byla zmiňována i asistence partnera na úřadech. Podobné služby sice nabízejí i některé neziskové organizace, však mohou být málo dostupné mimo Prahu a větší města. Jeden z respondentů sdělil, že má v přítomnosti partnerky větší pocit jistoty. Docházelo však i k negativním projevům tohoto přístupu – vyřizování naprosté většiny věcí českým partnerem, čímž se může vytvářet naučená neschopnost a závislost.

Jako nevyhovující stav těchto institucí rodiny často uváděly překročení stanovených lhůt vyřízení žádostí a chybějící možnost komunikace v cizím jazyce.

*„Největší problém těchto institucí je, že zaměstnanci neovládají cizí jazyk. A nejvíc mě toto zaráží u cizinecké policie. Co se týče konkrétních institucí - zdravotnictví, školství, úřad práce. Tak do styku jsem přišel akorát se zdravotní pojišťovnou a tam problém nebyl. Ostatní dvě instituce jsem nevyužil. Chtěl jsem tu na začátku studovat, že bych si udělal doktorandské studium, ale v angličtině za to chtěli miliardu. Navíc opět komunikace jen v češtině.“ (R9. Muž)*

Jako problém byl také uveden náročnost v přístupu k rekvalifikaci a zdravotní péči.

*„Na úřadu práce jsem byla. Já jsem chtěla nějaké rekvalifikační kurzy, jenže tam mi dali takové nesplnitelné podmínky, prostě jsem kvůli tomu na ty kurzy nemohla jít.“ (R7. Žena)*

*„Dokud nemáte normální pojištění, tak platíte za všechno, oni Vám nic neproplatí. V tom mě to zdravotnictví zklamalo.“ (R9. Muž)*

Zkoumané rodiny uvedly, že měly zkušenost spolupráce především občanskými poradnami. Nejčastějšími oblastmi vyhledávání pomoci byly otázky vyřizování pobytu, uzavření manželství a hledání práce. Ostatních služeb rodiny zatím nevyužily, i když část jich by o to měla zájem: například různé kluby a setkání.

### **Socokulturní vazby**

Všichni dotazovaní cizinci více či méně podporují vztahy s vlastními komunitami cizinců v ČR. V souvislosti s přijetím do české kultury, respondenti charakterizovali své české partnery jako nápomocné, vytvářející most mezi kulturami apod.

V rámci zkoumání vnímání multikulturních rodin většinovou společností, jako první byla zajímavá reakce širší rodiny. Dá se říci, že všechny rodiny se shodly na tom, že reakce nejbližšího okolí byla pozitivní, často po překonání mírných počátečních obav. Tyto obavy byly jednak spojeny s odlišným kulturním prostředím partnerů. Jako další důvod obav, respondenti zmiňovali nejistou budoucnost života v cizí zemi.

*„Báli se, ano. Hlavně na začátku. I ona [partnerka] se taky bála, že se mi tady nebude líbit, že se budu chtít vrátit. Takže když jsem jí říkal o domově, tak byla taková... viděl jsem, že se bála.“ (R9. Muž)*

Nejvíce uplatňovanou strategií vlastní identifikace partnerů-cizinců byla snaha o začlenění do české společnosti v kombinaci s udržováním vnitřního odkazu k původní kultuře. O získání českého občanství neusilují všichni dotazovaní. Z výzkumu vyplývá, že ti, co mají lepší sociální vazby na české prostředí, chtějí být občany České republiky. Naopak, dotazovaní, kteří považují svůj pobyt v České republice za dočasný, či se jim nepodařilo vytvořit sociální vazby s Čechy, o občanství neusilují. Často bývá demotivující byrokratická náročnost obnášející celý proces získávání českého občanství.

*„Ne, stačilo vyřizovat si zde přechodný a trvalý pobyt.“ (R5. Muž)*

*„Ano, jen mě to straší, musela bych doložit hodně papírů. Mám kamarádku, a ta už prej čeká tak dva roky na rozhodnutí“. (R7. Žena)*

### **Výchova dětí**

Naprostá většina zkoumaných rodin zastává názor, že v jejich soukromých rodinných životech nedochází k větším konfliktům oproti běžné populaci. Ve všech rodinách se uplatňuje bilingvální přístup komunikace s dětmi: každý z rodičů používá při komunikaci svůj mateřský jazyk (v jednom případě mezinárodní – angličtinu). Rozdílné názory na výchovu dětí měli především rodiny kvůli náboženskému vyznání.

*„Manžel pochází z muslimské rodiny. To znamená, že i jeho syn se automaticky rodí muslimem. Já s tím problém nemám. Žila jsem v muslimské zemi pět let a tamní lidé jsou daleko pokornější a přátelštější než třeba Češi. S islámem také problém nemám, přijala jsem ho též. S obřízkou také souhlasím, už jen z hygienických důvodů. Ted' máme syna, takže tam zas tak problém nevidím, ale v případě holčičky by to bylo horší. Co se týče oblékání [vyzývavé oblečení] a výchovy, byl by manžel mnohem přísnější. Nicméně, manžel byl vychováván hodně volně, je nejmladší a navíc kluk a já mám zase přísnější rodiče a doma se muselo poslouchat, tohle si přenášíme i na naše dítě, takže tam se rozcházet budeme. Ted je ale syn malinkatý [4 měsíce], takže to se projeví později.“ (R5. Žena)*

Každý z rodičů při výchově považuje za důležité povědomí dětí i o kultuře rodiče-cizince. Mluví přitom, že takto využívají i příležitosti lépe poznávat kulturu partnera. Partneři v multikulturních rodinách jsou od začátku vztahu vystavováni větším zkouškám ve vztahu kvůli bariérám uvnitř rodiny a zevnějšku. To, jak dobře a jak rychle si tento fakt partneři uvědomí, ovlivňuje další soužití a schopnost spolu čelit problémům.

## 7. Shrnutí a závěr

Výzkum byl zaměřen hlavně na zkoumání strukturální dimenze integrace jako jedné z klíčových oblastí a nejčastějších překážek rodin v této oblasti. Další důležitá oblast výzkumu se týkala vztahů uvnitř rodiny a s okolím. Svoji současnou ekonomickou situaci rodiny hodnotily jako stabilní. Prakticky všechny rodiny zmínily o náročné počáteční situaci. Výsledky výzkumu ukázaly, že k nejrozšířenějším potížím v rovině strukturální dochází při hledání pracovního uplatnění. V porovnání s teoretickými východisky, se ukázalo, že ač mají rodinní příslušníci cílové skupiny zjednodušené podmínky pro vstup na trh práce, jejich skutečná úsilí někdy narážejí na bariéry, jak na straně společnosti, tak i spočívající v nedostatečném začlenění v jiných oblastech života.

Ukázalo se, že v otázce stěhování se do ČR převládají důvody ekonomické. Přestože se jedná o rodinné příslušníky z méně ekonomicky vyspělých zemí, pro řadu přistěhovalců s vysokoškolským titulem rychlý ekonomický přínos takového rozhodnutí nebyl natolik zjevný – předpokládali lepší pracovní uplatnění v domácím státě.

Při hledání pracovního uplatnění se vyskytlo několik strategií. Jedná se o práci ve vlastní komunitě, v mezinárodním prostředí, na obecním pracovním trhu a zvláště samostatnou výdělečnou činnost. Prakticky u každé strategie chování na pracovním trhu měla velký význam pomoc partnera a někdy i jeho širší rodiny. Důležitou roli přitom hrálo zázemí, podpora partnera včetně finanční. Na obecním pracovním trhu se uplatnilo jen málo příslušníků multikulturních rodin, většina strategií byla zaměřená spíše na obejití bariér obecního trhu práce.

Ukázalo se, že spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi se týkala hlavně poradenství, však při hledání zaměstnání byla málo efektivní. Ze slov sociální pracovníce, pracující s uvedenou cílovou skupinou, často se jedná o těžko realizovatelná očekávání uchazečů, neposlední roli hraje vzdělání a pracovní obor, který někdy bývá málo uplatnitelný na novém místě. Pokusy o rekvalifikaci přitom mezi respondenty z multikulturních rodin se nepodařilo zrealizovat.

Klíčovým faktorem při začlenění byla také znalost českého jazyka a orientace v českém společenském prostředí. To první, jak vyplývá ze studia dokumentů, samotní cizinci považují za hlavní překážku začlenění. Očekávání, že příslušníci multikulturních rodin by měli mít lepší jazykovou vybavenost oproti běžným příslušníkům své komunity, se potvrdilo jen zčásti. Všichni respondenti sice ovládají český jazyk alespoň na základní úrovni, stále však někteří z nich se v něm mají problém nebo nechtějí zdokonalovat. Právě

v těchto případech byly zaznamenány větší potíže i v oblasti strukturální integrace, což se promítalo i do dimenze interaktivní – hodnocení přijímací společnosti bylo negativnější. Nedostatečná znalost českého jazyka činí některým příslušníkům multikulturních rodin potíže prakticky ve všech oblastech integrace. Autor proto považuje za nedostačující současný požadavek znalosti českého jazyka na úrovni A1 podle Společného evropského referenčního rámce pro udělení trvalého pobytu. Spolu s tím, je třeba řešit otázky spojené s poskytováním jazykových kurzů a celkové spolupráce s neziskovými organizacemi. Ty působí hlavně v Praze a větších městech, s omezenějšími službami se proto potýkají rodiny z ostatních oblastí. Tyto údaje jen potvrzují, že integrační politika by měla získávat podobu komplexního přístupu, nikoli být jen souborem jednotlivých opatření. V této souvislosti i patrná snaha vlády o takový přístup zavedením Koncepce integrace cizinců, jež se realizuje už delší dobu.

Ukázalo se, že čeští partneři hrají velmi důležitou roli při integraci. Jejich pomoc se projevovala v každé oblasti integrace. Projevovalo se to především ve společné snaze čelit problémům, schopnosti českých partnerů být průvodcem do české společnosti. Ve strukturální dimenzi čeští partneři pomáhali při hledání zaměstnání, spolupráce s úřady a neziskovými organizacemi.

S výraznějšími odlišnými názory na výchovu dětí se potýká jen menší část multikulturních rodin, a to u partnerů ze zemí kulturně vzdálených. Tady byla značně limitující skutečnost, že všechny rodiny mají zatím jen děti mladšího věku, proto rozdíly v názorech se mohou projevit později. V kulturní dimenzi společná výchova dítěte byla přínosem pro všechny rodiče, kteří se s mnohými kulturními prvky země partnera seznamovali spolu s dítětem.

Cíle práce autor považuje za splněné: podařilo se popsat klíčové momenty a překážky multikulturních rodin na cestě socioekonomické integrace, strategie chování při snaze o ekonomické začlenění vliv na to rodinného prostředí a propojenost strukturální a ostatních oblastí integrace multikulturních rodin.

## 8. Seznam použité literatury

BARŠA, Pavel, BARŠOVÁ, Andrea. *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. ISBN 80-210-3875-6.

BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu*. Vyd. 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-47-X.

ČESKO. Zákon č. 326/1999 Sb. ze dne 30. listopadu 1999 o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů In: Sběrka zákonů České republiky. 2004, částka 106, s. 11374-11390. ISSN 1211-1244.

ČESKO. Zákon č. 435/2004 Sb. ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti. In: Sběrka zákonů České republiky. 2004, částka 143, ISSN 1211-1244.

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 3. února 2012, Občanský zákoník. In: Sběrka zákonů České republiky. 2012, částka 33, ISSN 1211-1244

DISMAN, Jaroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost?* Vyd. 3. Praha: Karolinum, 2002. ISBN: 978-80-246-0139-7.

DRBOHLAV, Dušan. *Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt (Alenky v kraji divů)*. In ŠÍŠKOVÁ, Tatjana (ed). *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

ENGELS, Bedřich. *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1979. ISBN 25-053-79

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. ISBN: 978-80-7367-485-4.

KUŠNIRÁKOVÁ, Tereza, ČIŽINSKÝ, Pavel. *Dvacet let české migrační politiky: Liberální,*



*restriktivní, anebo ještě jiná?* In: Geografie. Sborník České geografické společnosti. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2011, roč. 116, č. 4, s. 497–517. ISSN 1212-0014.

LINHART, Jiří, PETRUSEK, Miloslav, VODÁKOVÁ, Alena, MAŘÍKOVÁ, Hana. *Velký sociologický slovník: II. svazek, P-Ž*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.

MADAR, Zdeněk. *Slovník českého práva*. Vyd. 2. Praha: Linde, 1999, 924. ISBN 80-7201-150-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Vyd. 1. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-58-X.

*Národní zpráva o rodině*. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2004.

POŘÍZKOVÁ, Hana, RÁKOCZYOVÁ, Miroslava. *Sociální integrace přistěhovalců – teoretická východiska výzkumu*. In: RÁKOCZYOVÁ, Hana, TRBOLA, Robert. Sociální integrace přistěhovalců v České republice. Praha: Slon, 2010. ISBN 978-80-7419-023-0.

RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?* Vyd. 1. Praha: Slon, 2001. ISBN 80-86429-01-6.

TAYLOR, Charles. *Zkoumání politiky uznání: multikulturalismus*. Vyd. 2. Praha: Epoque, 2004. ISBN 80-86328-64-3.

## 8.1. Internetové zdroje

Aktualizovaná „Koncepce integrace cizinců - Ve vzájemném respektu“ a Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců v roce 2016 [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, 2016 [cit. 2016-4-7].

Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/aktualizovana-kic-a-postup-pri-realizaci-usneseni-vlady-cr-c-26.aspx>

BOSSWICK, Wolfgang, HECKMANN, Friedrich. *Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities* [online]. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2006 [cit. 2015-07-16].

Dostupné z: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/22/en/1/ef0622en.pdf>

BRUBAKER, Rogers. *The return of assimilation? Changing perspectives on immigration and its sequels in France, Germany, and the United States*. In: *Ethnic and Racial studies*. Taylor & Francis Ltd, 2001. Vol. 24, No 4 [cit. 2016-01-12]. ISSN 0141-9870.

Dostupné z:

[http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/brubaker/Publications/21\\_Return\\_of\\_Assimilation.pdf](http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/brubaker/Publications/21_Return_of_Assimilation.pdf)

Cizinci. Demografické události cizinců – datové údaje [online]. Český statistický úřad, 05.04.2013 [cit. 2015-3-15].

Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove\\_udaje/ciz\\_demogr\\_udalosti#rok](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_demogr_udalosti#rok)

Cizinci podle typu pobytu, pohlaví a státního občanství - k 31. 3. 2016 [online]. Český statistický úřad, 2016 [cit. 2016-5-13].

Dostupné z: [https://www.czso.cz/documents/11292/27914491/1603\\_c01t11.pdf/de3b3fcf-b66b-4117-b4eb-c14efde4a830?version=1.0](https://www.czso.cz/documents/11292/27914491/1603_c01t11.pdf/de3b3fcf-b66b-4117-b4eb-c14efde4a830?version=1.0)

Informace o procesu integrace cizinců, azylantů, přesídlenců a krajanů v České republice [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, 2016 [cit. 2016-5-20]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx>

Informace o projektu [online]. Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky, 2009-2013 [cit. 2016-5-20].

Dostupné z: <http://www.integracnicentra.cz/Onas/InformaceOProjektu.aspx>

Názory veřejnosti na usazování cizinců v ČR – březen 2016 [online]. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR [cit. 2016-5-5]. Dostupné z: [http://cvvm.soc.cas.cz/media/com\\_form2content/documents/c1/a7543/f3/ov160418a.pdf](http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7543/f3/ov160418a.pdf)

Nerovné postavení cizinců v ČR v přístupu k veřejnému zdravotnímu pojištění [online]. Veřejný ochránce práv, 2009 [cit. 2016-4-22].

Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2009/nerovne-postaveni-cizincu-v-cr-v-pristupu-k-verejnemu-zdravotnimu-pojisteni/>

Počet evidencí na úřadech práce podle KZAM/CZ-ISCO v letech 2004 – 2011 [online]. Český statistický úřad, 2014 [cit. 2016-4-7].

Dostupné z: [https://www.czso.cz/documents/11292/27323903/c03R327\\_2011.pdf/b3d92a58-bae5-4b7c-bc8f-2a80f3c4adc7?version=1.0](https://www.czso.cz/documents/11292/27323903/c03R327_2011.pdf/b3d92a58-bae5-4b7c-bc8f-2a80f3c4adc7?version=1.0)

Počet evidencí na úřadech práce podle sekcí odvětvové klasifikace ekonomických činností (CZ-NACE) k 31. 12. 2011 [online]. Český statistický úřad [cit. 2016-4-7].

Dostupné z: [https://www.czso.cz/documents/11292/27323903/c03R326\\_2011.pdf/be84c2fb-6e54-4c46-bd78-44d083c2a485?version=1.0](https://www.czso.cz/documents/11292/27323903/c03R326_2011.pdf/be84c2fb-6e54-4c46-bd78-44d083c2a485?version=1.0)

Průzkum veřejného mínění cizinců z třetích zemí o otázkách integrace a jejich náhledů na majoritní společnost a život v ní [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí [cit. 2016-4-27]. Dostupné z: [http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz\\_392.pdf](http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_392.pdf)